

Kinderen uit de openbare ruimte gesloten?

Zijn speelstraten een oplossing?

Jan Feys

Coördinator Vivès vzw, landelijke jeugdendienst voor speelprojecten

1. INLEIDING

Op 1 april 2009 vindt de tweede editie van de “Buitenspeeldag” plaats, een initiatief waarvoor een pak Vlaamse verenigingen, met de steun van de Vlaamse overheid, de handen in elkaar slaan. Het stemt tot fronsen, wanneer een dergelijke machinerie noodzakelijk lijkt, om kinderen het huis uit te krijgen en de buurt spelenderwijs in te palmen. Of moeten we ons geen zorgen maken en de “Buitenspeeldag” gewoon bestempelen als de “feestdag” van het buiten spelende kind?

Uit de observaties die de onderzoekers van het onderzoekscentrum Kind & Samenleving in 2008 verrichtten in het kader van het onderzoek naar “buiten spelen”, leidden ze af dat het aantal buiten spelende kinderen in het publieke domein, in vergelijking tot de beschikbare gegevens van 1983, is gehalveerd¹. We trappen open deuren in als we stellen dat de mogelijkheden om de vrije tijd in te vullen er voor kinderen de laatste vijftwintig jaar enorm op zijn vooruitgegaan, dat kinderen nu zelf keuzes moeten maken in het georganiseerde naschoolse aanbod van vrijetijdsinitiatieven en dat de vrije tijd die ze zelfstandig kunnen invullen bijgevolg schaarser is geworden. Het beeld van de “achterbankkinderen” die door de ouders van hot naar her gevoerd moeten worden, doemt hier op. Anderzijds mogen we ons niet laten misleiden door de nostalgische reflex, die veel volwassenen hebben ontwikkeld, die stelt dat “het vroeger allemaal eenvoudiger en beter was toen we gewoon nog buiten op straat konden spelen”. Of buiten spelen belangrijk is voor kinderen hoeven we echt niet in vraag te stellen, wel moeten we ons afvragen of die mogelijkheid er nog wel altijd en overal is, voor kinderen die aangeven dat ze het liefst buiten spelen. Met andere woorden, of ze dat wel kunnen en, als het al kan, of het mag.

Eigen onderzoek, in het kader van speelruimtebeleid in verschillende Vlaamse gemeenten (o.a. Diest, Overijse, Izegem, Schilde, Zwijndrecht...), wijst uit dat het buitenspeelgedrag van kinderen vrij onvoorspelbaar is en samenhangt met tal van indicatoren. Ruimtelijke ordening (structuur en typering van straten en buurten),

bevolkingsamenstelling, verkeer, sociaal klimaat (tolerantie), aanwezigheid of bereikbaarheid van formele en informele speelmogelijkheden in het publieke domein... om er maar enkele te noemen. Niet zelden blijken kinderen in buurten die – volgens de criteria van de onderzoeker – goed scoren op bespeelbaarheid, niet of nauwelijks te spelen in het publieke domein, terwijl er in buurten die amper of helemaal niet scoren op bespeelbaarheid, uitermate veel op straat wordt gespeeld. We nodigen lezers van algemene onderzoeksrapporten met betrekking tot buiten spelen aan, de resultaten met zin voor relativering te lezen, en sporen de speelruimteonderzoekers aan in te zoomen op het niveau van straat en buurt. Alleen op dat (micro-)niveau mogen conclusies op basis van observaties en interviews leiden tot aanbevelingen, die wel degelijk aan de basis kunnen liggen van beslissingen op macroniveau.

In het kader van de geplande “Buitenspeeldag” stellen we ons de vraag of de inrichting van speelstraten wenselijk of zelfs noodzakelijk is. Ook hier een gelijksoortig antwoord: het hangt er van af, van alle factoren die meespelen in de beoordeling van de bespeelbaarheid van een buurt, van de samenstelling van de bevolking in die buurt, van tradities en tolerantie. Wat ons niet weerhoudt te stellen dat de “Buitenspeeldag” geen kwaad kan, ook al sorteert die op veel plekken niet meer effect dan de spreekwoordelijke pleister op het houten been.

2. HET OPENBAAR DOMEIN ALS SPEELTERREIN

Spel is voor kinderen een basisrecht en een basisbehoefte. Het recht op spel is dan ook expliciet opgenomen in artikel 31 in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Als een kind dit recht in het openbaar domein wil uitoefenen, stuit het evenwel vaak op begrenzing. Sommige ouders laten het gewoon niet toe dat hun kind buiten gaat spelen, andere kinderen mogen dan weer wel en komen daardoor soms in de problemen. Het is allesbehalve leuk dat je wordt opgepakt door de politie omdat je je skateboard bovenhaalt op plekken waar de openbare ruimte vol-

1. J. VAN GILS (red.), “Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buiten spelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren”, oktober 2008, p. 8. Voor een verslag van de resultaten van dit onderzoek, zie eerder in dit nummer: J. VAN GILS, “Buiten spelen vandaag (en graag ook nog morgen)”, p. 123-131.

doende uitdagend is ingericht. In Vlaanderen zijn er zelfs al een aantal gemeenten waar het spelen in formele speeltuinen aan banden is gelegd omdat het spel overlast berokkent aan omwonenden. Als je “recht op spel in eigen buurt” een warm hart toedraagt, dan sta je wel met je mond vol tanden tijdens een interview met een politicommissaris over op straat spelen als die boudweg stelt “dat dat verboden is en kinderen niet op straat thuishoren”. Veel politiereglementen van Vlaamse gemeenten verbieden, al dan niet omfloerst, (bepaalde vormen van) spel op straat. De straat is er voor het verkeer, punt, andere lijn.

We stellen vast dat het openbaar domein onder grote druk staat, niet in het minst door de enorme toename van het gemotoriseerd verkeer. Anderzijds oefent ook de economische waarde van grond een enorme druk uit. Grond is te kostbaar geworden om zomaar te laten liggen. Natuurlijke of informele speelplekken binnen de woonomgeving zijn schaars goed geworden en binnen nieuwe verkavelingsplannen zijn het vaak restgronden die worden gevrijwaard voor de gemeenschapsfuncties. Die restgronden worden vaak ingevuld met een formele speelplek: de speeltuin, een concept dat ruim honderd jaar geleden ontstond, vanuit het oogpunt de spelende kinderen een plek te geven én ze van straat te houden!

Het vrijwaren van gemeenschapsgrond binnen verkavelingen voor formele speelruimte wekt de indruk dat speelruimte een kwestie is van vierkante meter. Niets is minder waar, de speelwaarde van een woonomgeving hangt nauw samen met een aantal niet-ruimtelijke, sociale factoren, zoals de aanwezigheid van andere kinderen in de buurt en de verdraagzaamheid van bewoners ten overstaan van spelende kinderen. Zonder afbreuk te willen doen aan de waarde van formele speelplekken, durven we stellen dat deze niet volstaan om kinderen hun recht op spel te laten uitoefenen. Kinderen spelen immers altijd en overal en bekijken hun leefomgeving ook in functie van dat spel. In functie van hun spel gaan kinderen plekken definiëren. In hun fantasie én in afspraak met meespelende anderen wordt een bushokje een versterkt kasteel of zijn ze veilig voorbij die denkbeeldige streep op de grond. Kinderen hoeven daarvoor geen specifieke speelplek toegewezen te krijgen. Zelfs wanneer die er zijn, zullen ze zich andere plekken toe-eigenen.

Betekent dit dan dat we de ganse discussie over speelgelegenheden beter aan de kant schuiven omdat kinderen, hoe dan ook, waar dan ook, aan het spelen gaan? Geenszins, enerzijds bestaan er verschillende vormen van spel (van receptief tot bewegingsspel, van fantasie tot regelspel) die wel degelijk om (vooraf gedefiniëerde) ruimte vragen, anderzijds zouden we het Kinderrechtenverdrag met de voeten treden, deden we dit wel.

Het is aan de volwassen beleidsmakers om te toetsen of het recht op spel voldoende gerespecteerd wordt in de opmaak van hun ruimtelijk structuurplan. Plaatselijk, participatief onderzoek op buurtniveau is hierbij aangewezen. Kinderen moeten – redelijk veilig – de straat op kunnen om te voet of per fiets naar hun favoriete speelplekken te trekken en waar dergelijke plekken ontbreken moet de straat speelkansen bieden. Vanzelfsprekend is dit niet, het zal een creatieve oefening vergen naast het aanpassen van politiereglementen en andere verordeningen alsook een goede communicatiestrategie.

De directe woonomgeving van het kind, buiten de private sfeer van thuis, is de plek waar het kind leert om te gaan met nieuwe onbekende situaties en tevens de plek waar andere onbekende kinderen vriendjes worden. De ruimtelijke ordening moet voldoende fysieke en mentale ruimte bieden om die noodzakelijke ontmoetingskansen voor kinderen te creëren. “De inrichting van de woonomgeving moet met andere woorden bewegingsmogelijkheden bieden aan kinderen van verschillende leeftijdsgroepen en moet tegemoetkomen aan de diverse activiteiten die kinderen in hun woonomgeving ondernemen.”²

Het is een nuttige oefening de directe woonomgeving van het kind te toetsen aan de criteria waaraan een goed ingerichte formele speelruimte voldoet. We onderscheiden er zes:

- (1) *Veiligheid*: de plek moet veilig en het liefst op eigen houtje bereikbaar zijn. In de buurt moeten de nodige verkeers(remmende) maatregelen getroffen zijn. De speelelementen (toestellen, planten, water, bodembedekking) moeten aan een aantal veiligheidsnormen voldoen. Daarenboven moet het kind er zich mentaal veilig voelen.
- (2) *Variatie*: door verscheidenheid in aanleg, beplanting en uitrusting moet een terrein voldoende variatie aan speelmogelijkheden bieden. Uiteindelijk moet een terrein tegemoet kunnen komen aan elke spelbehoefte, aan elke vorm van spelbeleving (we onderscheiden vijf categorieën: bewegingsspel (bv. tikkertje), constructiespel (bv. zandkasteel, kampen bouwen...), fantasiespel (bv. doktertje, cowboy en indiaan...), receptief spel (bv. lezen, observeren, dagdromen...) en normovertredend spel (kattenkwaad).
- (3) *Herbergzaamheid*: het terrein biedt voldoende beschutting tegen wind, zon en regen (fysieke beschutting). De kinderen moeten er zich ook geborgen voelen, het terrein moet een zekere intimiteit uitstralen.
- (4) *Toegankelijkheid/betrokkenheid*: houdt verband met de mate waarin het terrein spel toelaat (zo weinig mogelijk geboden en verboden, geen dominerende

2. S. DE VISSCHER, “De sociaal-pedagogische betekenis van de woonomgeving voor kinderen”, p. 43.

groepen, een gunstige ligging) en de mate waarin ouders en buurtbewoners bij het plein betrokken zijn.

- (5) *Avontuurlijkheid*: kinderen willen experimenteren en uitgedaagd worden om nieuwe dingen te ontdekken. Hoe meer mogelijkheden ze krijgen om zelf een bestemming te geven aan (delen van) een terrein of om die bestemming te veranderen, hoe aantrekkelijker het wordt.
- (6) *Complementariteit*: een formele speelruimte komt in de eerste plaats tegemoet aan spelbehoeften die ouders in de woonomgeving niet worden vervuld.

Als we een straat in een doorsnee Vlaamse gemeentelijke woonomgeving aan deze criteria onderwerpen, dan valt hun score op speelvriendelijkheid dunnetjes uit. Er is wel degelijk werk aan de winkel willen we kinderen hun rechtmatige bewegingsruimte overal in Vlaanderen garanderen. Lokaal onderzoek moet uitwijzen welke ingrepen noodzakelijk zijn in het streven naar speel-inclusieve buurten, en ja, hier en daar zal de straat het enige aangewezen actieterrein zijn waarop kan worden ingegrepen. Het “speelstraat”-concept, zoals dit nu neergelegd is in het koninklijk besluit van 9 oktober 1998 inhoudende het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, biedt in dergelijke buurten geen toereikend antwoord.

3. SPEELSTRATEN: OPPORTUNITEIT OF LAPMIDDEL?

In een resem Vlaamse gemeenten worden sinds een aantal jaar vooral tijdens de zomervakantie officiële speelstraten ingericht. Ze vallen voor de autobestuurder op omdat ze zijn afgesloten door een nadar met een gebodsteken en de vermelding “speelstraat”. Spelende kinderen en andere zwakke weggebruikers krijgen in deze straten absolute voorrang, voor de tijd dat het duurt. Hoewel deze initiatieven doorgaans positief worden geëvalueerd, plaatsen we er toch enkele scherpe kanttekeningen bij.

Speelstraten zijn een recent beleidsinstrument dat het spel op straat slechts tijdelijk mogelijk maakt. Het initiatief een straat als speelstraat in te richten kan door de gemeente zelf genomen worden maar doorgaans zetten betrokken buurtbewoners de eerste stappen voor de goedkeuring van hun speelstraat door het college van burgemeester en schepenen en in de sensibilisering van hun buurt voor dit kindvriendelijke initiatief. Dit veronderstelt al de aanwezigheid van betrokken buurtbewoners met tijd en zin voor initiatief en een buurtgemeenschap die dit genegen is. Bij observaties is het niet ongewoon dat een speelstraat in het oog springt door de aanwezigheid van nadars én de afwezigheid van spelende kinderen en dat in de straat waar kinderen wel spontaan spelen nadars in de versterken niet te bekennen zijn. In veel buurten sorteert het inrichten van een speelstraat even veel effect als zand

naar het Noordzeestrand dragen. Anderzijds maken we de bedenking of het wel aangewezen is straten waar kinderen wel manifest aanwezig zijn tot speelstraat te bombarderen. De aanwezigheid van kinderen op straat getuigt net van een zekere tolerantie en buurtbetrokkenheid. Kinderen en andere weggebruikers, waaronder automobilisten, leren de realiteit van de straat inschatten en hebben geen last van een vermeend veiligheidsgevoel dat een tijdelijk afgesloten straat oproept. Een speelstraat die doordacht is ingericht, komt tegemoet aan een wezenlijke nood, vangt een gebrek aan speelmogelijkheden op. Aangezien een speelstraat maar een tijdelijke maatregel is, dringen meer doortastende ingrepen zich in speelkansarme buurten op.

Pleiten we hier dan voor een afschaffing van het beleidsinstrument? Geenszins, maar we hechten er ook niet meer waarde aan dan aan het concept van de “autoloze zondag”. Het blijft sowieso leuk rondstruinen als de buurt eens autovrij is gemaakt.

4. BESLUIT

Wanneer lokaal onderzoek uitwijst dat de straat de enige mogelijkheid biedt om speelkansen te creëren in een speelkansarme buurt, dan moet de mobiliteit in die buurt herbekend worden. Verkeersremmers en een verkeerscirculatieplan bieden soms al een oplossing. Een straat doormidden knippen, waardoor doorgaand verkeer onmogelijk wordt en een verkeersvrij eiland ontstaat middenin een straat, creëert de mogelijkheid tot de inrichting van formele speel- en ontmoetingsruimte.

Speelstraten, en initiatieven als de “buitenspeeldag” mogen geen doel op zich worden maar een instrument in een pleidooi voor de kindgerichte publieke ruimte, voor structurele ingrepen in die ruimte. Ingrepen die niet los op zich staan maar deel uitmaken van een ruimtelijk beleid dat de ganse openbare ruimte en haar beleefbaarheid door kinderen en jongeren in oenschouw neemt.

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE

- ACKERMANS, E., (1970), *De woonomgeving als speelgelegenheid*, Groningen, Wolters-Noordhoff.
- DE VISSCHER, S., (2008), *De sociaal-pedagogische betekenis van de woonomgeving voor kinderen*, Gent, Academia Press.
- HAJER, F. en KEESOM, J., (2008), *Tijd voor spelen*, Amsterdam, SWP.
- KARSTEN, L., KUIPER, E. en REUBSAET, H., (2001), *Van de straat?*, Assen, Van Gorcum.
- VAN DEN BUSSCHE, M., (ed.), (1999), *Speelpleinwerking, een nieuwe kijk*, Brugge, Vivès.
- VAN GILS, J. (ed.), (2008), *Onderzoek m.b.t. de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte,...*, agentschap Sociaal-Cultureel werk voor jeugd en volwassenen, Vlaamse overheid.